

„SZEGED HELYE ÉS SZEREPE AZ ORSZÁG ÉLETÉBEN”

Immár öt hónapja, hogy Szegeden a Hazafias Népfront Szeged városi bizottságának új székházában, a szegedi művészklub első vitaestjén elhangzott dr. Erdei Ferenc akadémikus, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa főtítkárnak vitalindítója Szeged szellemi karakteréről. Azóta a Délmagyarország-ban a július 20-ig tartó vitában számosan kifejtették véleményüket, majd a Szeged helye és szerepe az ország életében címmel ismét bizonyosságát adták a vitatkozóknak, hogy e város tekintélyes szellemi tőkével rendelkezik. Nemcsak az irodalom, a művészet, a tudomány képviselői hallatták szavukat, hanem olyanok is, akiknek közük, lehetőségük, hatalmuk van a város szellemi karakterének alakításához, a város életét befolyásoló kulturális politikához.

A vitalindítóban Erdei Ferenc rámutatott arra, hogy Szeged négy táj, a Duna-Tisza köze, a Viharsarok, a Bácska, a Bánát érintkezési pontjainak közepén fekszik. Szeged arculatát e tájaknak összefutó energiái alakították, formálták. A törökidőkben Szeged környéke elpusztult, s a város a környék földjének birtokosa lett, de ez egészen sajtáságos, „kollektív” földbirtoklás volt. Szeged sem akkor, sem később nem lett földbirtokos központ. A város karakterének meghatározói között jelentős a polgáriság fejlettsége és a középkortól fejtett szegedi kereskedelem.

Az irodalmi hagyományok értékelése kapcsán azt is fejtegette, hogy Mikszáthnak és Gárdonyinak tulajdonképpen édeskevések közük volt a városhoz, a későbbiek is, József Attila, Radnóti Miklós csak vendégek voltak. Szeged reprezentánsaként Mórát, Tömörkényt és Juhász Gyulát jelölte meg, fogadta el.

A vitában kiderült, nem mindig gazdálkodtak helyesen Szeged szellemi tőkéjével, nem kamatoztatták megfelelően. A vita célja és lényege, hogy előmozdítsa a város szellemi életének szocialista irányú fejlődését. Vagyis amit a bevezető megjelölt, Szeged legyen nagyvárosiasabb, Budapest ellenpólusa a művészeti igények differenciáltabb kielégítésében.

A vitát folyóiratunk figyelemmel kísérte, folyamatába azonban, adott kereteken belül, bekapcsolódni nem tudott.

Tekintettel viszont arra, hogy a vita témája, dokumentumai és hatása túlélhet Szeged határait, e rovatunkban közreadjuk dr. Erdei Ferenc akadémikus nyilatkozatát és Papp Gyula, a Szeged m. J. Városi Tanács elnökhelyettese előadásában elhangzott dolgozat idekívánczó részleteit.

(al)

ERDEI FERENC NYILATKOZATA A TISZATÁJ-NAK

A júliusi *Új Írás* egy régi fényképet közöl, az 1930-as évek végén készült, amelyen Veres Péter, Móricz Zsigmond, Erdei Ferenc és Darvas József látható. Első kérdésünk ezzel kapcsolatos:

— *Egy-egy munkád, publikációd, könyved, például a Futóhomok közkedvelt, a közvélemény figyel rá, hozzá igazodik. Tavasszal előadást tartottál Szeged szellemi karaktere címmel, amelyet igen élénk és hasznos vita követett. Hogyan értékeled?*

— Mint régi falukutató, aki korábban is és most is aktívan csinálja ezt — ebből az aspektusból — több hasonlóságot és lényeges eltérést látok a régebbi és a mostani falukutatásban. Hasonlóságok: nem speciális tudományos vizsgálódás ez, nem aktív politikai orientálódás, hanem egy történelmi szemléletű, általános vizsgálódású ábrázolás, amiben a szociográfia, közgazdaságtan, a közigazgatás tudománya érvényesül, s kap szerepet. Mindenféle módszerek, irodalmi eszközök is megtalálhatók az ábrázolásban, mindenki a maga természetét követi, éppen ezért olyan színes. Illyés Gyula akkor is lírikus, ha a Puszták népét írja, Darvas József akkor is epikus, drámaíró, amikor Oroszházáról vagy éppen Penészlekről ír. A közvélemény is általános érdeklődéssel fogadja ezeket a műveket, az egész társadalom reagál rájuk, politikusok,

újságolvasók, különböző politikai csoportok, mert mindenki számára mond valamit. Mindenképpen politikai kihatású írások, akár akarja a szerző, akár nem. Penészék bombaként robbant, pedig lehetett a legjámborabb írói szándékkal íródva. Mocsár Gábor írt az olajról, ipartörténeti érdekesség, mégis egész nemzeti fejlődésünk számára jelent valamit.

— A különbözőségek a politikai töltésben keresendők. Annak idején ellenzékien, támadóan kerestük a rikitást, az ellentmondást a társadalomban, hogy a rendszer képebe vágjunk, tarthatatlan ez a helyzet, meg kell változtatni. Ma nem lehet ilyen, hiszen a rendszer hívei vagyunk, magunkénak valljuk, érezzük, szeretjük ezt a társadalmat. De vannak visszasságok, vagy meg nem oldott kérdések, esetleg rosszul megoldott kérdések a sok jó mellett. És ez az alapállás bonyolultabb, több, maximális intellektuális fegyelmet követel. Ma a szociológus, a falukutató több összefüggést gondol végig, ha anyagot gyűjt, publikál. Végül a politikai kihatásában is van eltérés. Régen hivatalos ellentmondás, egyértelmű elutasítás volt a válasz, ma pedig mellette állnak, még akkor is, ha vitatkoznak vele. Ezeket a körülményeket — objektivitásuk mellett — szubjektíven értékelem, magamra és munkámra magától értetődően kötelezőnek tartom.

— A vitáról csak annyit, nem volt a dolog felállva. Provokatíván túléleztem az alapállást, de nem bontakozott ki élesen az ellentétes oldal, a négy mezőből álló képre: a Duna—Tisza köze, a Viharsarok, Bánát, Bácska, aminek közepébe helyeztem Szegedet. Akkor Bárdos Pál író egy kicsit támadott, Móra, Tömörkény, Juhásszal szembeállította József Attilát, Radnóti és Balázs Bélát. Ehhez kapcsolódott Vinkler László festőművész a „szputnyikváros” elgondolással. Valahogy nem ezen vitakoztak, nem alakult ki ez az ellentétpár. A másik: Mocsár Gábor felvetette könyvében, hogy Szegedet mi jellemzi, megalkuvó, lapító, kispolgári csorda-e ez, vagy egy haladó, iparkodó szellemi erő? Itt is kifejlődhetett volna egy ellentétpár. Mindezek ellenére igen hasznosnak ítélem meg a vitát, különösen Papp Gyula filozofert, tanárféle, bölcselkedő várospolitikai felvázolása tetszett és ragadott meg legjobban. Mindenesetre előjátéknak is felfoghatom, mégpedig hogy Szegeden is legfőbb ideje, a kor és a szocializmus fejlődésének koordinációi között feltegyék a kérdést, mit is akarunk, merre is tartunk, de ezt az egész szegedi társadalmi bázisra értem, nem pedig szűkebb brancsbeli vitakozásra. Ébresztőnek, serkentőnek fogom fel ezt a vitát, hiszen olyan szellemi erő — ipari munkásság, szövetkezeti értelmiség, az egyetem műhelyei, íróemberrek, műszaki élet —, egyszóval olyan szellemi tőke halmozódik fel, bontakozik ki egyre inkább, ami meghatározza Szeged szellemi karakterét, s amit Papp Gyula vitakozásából sejtek leginkább.

— *Város és vidéke címmel könyvet írsz Szeged, Makó, Hódmezővásárhely, Szentés, Csongrád történetéről, fejlődéséről. Jól ismered e tájat, több ideig gyűjtötted az anyagot, jártál a szegedi tanyavilágban, a szegedi járásban is. Mi a benyomásod, véleményed róla?*

— A szegedi járásban különös élességgel észlelhető a régi és az új világ ütközése. Nem ment végbe egy általános szocialista átszervezés (százsázalékos átszervezés), ugyanakkor az iparosodás hatalmas léptekkel tör előre. Néhány helyszínen érzékelhető, Zákányszék, Domaszék, Bordány esetében például a népesség többnyire a mezőgazdaságban dolgozik, de tanyákon él, mint ezelőtt 80—100 évvel, erősek a családi hagyományok, kötöttségek, ugyanakkor új technikát fogadott magába, új községet hozott létre, mégis uralkodó a hagyományos életmód, s még kikapintható a paraszti rétegződés is. Domaszéken az ezer tanya közül 300 családnak megy igen-igen jól, de 700 család nehezen él, várja, hogy a szakszövetkezetek minél több kollektív segítséget adjanak a gazdálkodáshoz. Vagyis a mindennapi munkásságukban követhető az egyéni gazdálkodás és a szocialista gazdálkodás közötti front.

— Ellenpólus Tápé. Hagyományos, folklórában gazdag Tisza-parti falu, ahová az új is betört, s hódít. A határt feldúlták az olajosok. Betonutak, több száz olajkút bontja meg a képet. A Tiszatáj Termelőszövetkezet modern központi szarvasmarhatelepet épített, most pedig sertésenyésztő telepet épít, de úgy, hogy talán az országban nem lesz olyan egy sem. Virágzik a község, a modern műszaki forradalom, az iparosodás naponta változtatja a falut, de mindezt nem egyéni, családi vállalkozáson, hanem a szövetkezetekben. A termelőszövetkezetekben, a háziipari szövetkezetben, az általános fogyasztási és értékesítési szövetkezetben. Egy duzzadó, életerős falu benyomását kelti bennem Tápé, ahol az új élet jelenségei elementáris erővel hatnak, másfelé, a homokon, a tanyák között még szinte egyenlő erők küzdelme folyik.

— *Mi az, ami feltétlenül belekívánkozik „Homokországból” a könyvedbe?*

— Itt a tanyák között végigtekinthetjük az egész településtörténetet. A tanyák kialakulásától egészen napjainkig, s úgy látom, hogy ezek a tanyák az országban minden más tanyákkal szemben a legtovább lesznek életképesek. Sűrű település, intenzív kultúra, villamosítás, különféle közszolgáltatások, iskolák stb. megtalálhatók. Eze-

ken a homoki területeken a mezőgazdasági művelésnek olyan gazdasági, technikai, társadalmi megoldásait alakították ki, amely összefügg, összekapcsolódik a szövetkezeti, családi műveléssel. Bizonyos értelemben megteremtődnek az alapok az állattenyésztésre is, bár korántsem versenyezhetnek feketeföldi, megalapozott, megerősödött termelőszövetkezetekkel, s az öntözés ügye is aránylag lassan halad. Esetenként a város kertjeinek is felfoghatók ezek az új homoki búbajos községek. Az urbanizáció folyamán a lakosság beköltözésének fő iránya Szeged, Kistelek — ha a megyét figyeljük, akkor Csongrád is. Am számosan vannak olyanok, akik a szép homoki új községekbe irányulnak, annál is inkább, hiszen komplett közművesítéssel várják a beköltözőket. Tapasztalható egy kis visszaáramlás az iparból a mezőgazdaságba, főként a fiatalok körében, akik korábban otthagyták a földet, a falut. Különösen oda mennek vissza, ahol intenzív kultúrák alakultak ki, s megtalálják számításukat. Ez nem változtat az alaptendencián, hogy a mezőgazdasági népesség csökken, de a történelmi lefolyás folyamatát csökkentheti.

— *Kedvenc témád: idővel a termelőszövetkezetekben, a mezőgazdasági nagyüzemekben a paraszti munka minősége, értéke megváltozik, a parasztság gyökeresen átalakul, szakmai műveltségben, tudásban, anyagiakban is felzárkózik a munkásosztályhoz. Lényegében „egységesül” a két nagy osztály. Milyen jeleit gyűjtötted itt össze?*

— Érdekes képet mutatnak a Csongrád megyei szövetkezetek. Az átszervezés után a makói közös gazdaságok konszolidálódtak leghamarabb, elértek egy bizonyos műszaki színvonalat, példák lettek. Jó minták. Dicsekedhetünk vele. Aztán Szentestört előre, korszerű eszközökkel magasabb színvonalra emelték a mezőgazdasági termelést, gazdálkodást, különösen az öntözéssel, specializálódással, a termásvíz többirányú hasznosításával, a szakosított állattenyésztéssel értheték ezt el. Ma ez a mintakép, ezt követi Tápé és a hódmezővásárhelyi gazdaságok is. A vásárhelyi gazdaságokban a konszolidáció máig tartott, a hagyományos növényeket termesztik, s ma már eljutottak addig, hogy nagyobb igényeket támaszthatnak a szakmunkásokkal szemben, nem szólva a vezetőgárdáról. Beszélgettem ipari munkásokkal, szövetkezeti gazdákkal. Mihálytelken, Apátfalván, Bokroson, Szentesen, Szegeden, a Sárgán cipőgyáriakkal, és úgy summázhatom körülbelül: mind kevésbé jelent különbséget, hogy szövetkezeti gazdaságban, vagy ipari nagyüzemben dolgozó munkás-e az illető. A fiatalok ezt egyszerűen nem is vetik így fel. Viszont éppen azokra a helyekre igyekeznek vissza, ahol már megtalálták azokat a munkafeltételeket, ami korábban kialakult az iparban. Vagyis civilizált, városi munkakörülményeket kell teremteni a termelőszövetkezetekben is. Kielezve ezt, azt mondhatnám, ne annyira táncolóhelyeket építsenek a fiataloknak, hanem korszerűbb, kulturáltabb munkalehetőségeket teremtsenek.

— *Fiatalságod idején sokat jártál e tájon, s megálmodtad a jövőjét is. Beteljesedett-e, úgy, mint remélted?*

— Negyven esztendővel ezelőtt, Szegeden mint egyetemista ismerkedtem ezzel a tájjal, a munkaszervezéssel és a világról való elképzelésem ekkoriban alakulgott. Érdekes, hogy az első, nyomdafestéket látott publikációm — 1930-ban a Tanyák — a Népünk és nyelvünk című néprajzi folyóiratban id. Bibó István szerkesztésében látott napvilágot. Ebben, a makói tanyarendszerről indultam ki, felvázoltam érthetően — most sem kell szégyenkezni miatta —, hogy mi lesz a tanyák sorsa, mert egy bizonyos színvonalú egyéni gazdálkodáshoz kapcsolódnak. Lényegében semmiben sem kell visszakoznom. Igaz, a hallatlanul gyors ipari, műszaki fejlődés egy kicsit ráduplázott, mert azt nem is álmodhattam, hogy itt valaha olajország lesz. Most, amikor az egész társadalom urbanizálódik, munkával, készülő könyvemmel hasonlóképpen szeretném szolgálni a jövőt.

(Sz—1)

PAPP GYULA

SZEGED HELYE ÉS SZEREPE AZ ORSZÁG ÉLETÉBEN*

A FOGALMAK TISZTÁZÁSA

„Szeged helye és szerepe az ország életében.” E fogalomkörre vonatkozóan, tehát a város helyzetének jelölésére az *alábbi megfogalmazásokat* találjuk a közhasználatban: „Szeged Dél-Magyarország centruma”, „Szeged Délkelet-Magyarország központja”, „Szeged a déli régió székhelye”, „Délalföld gazdasági körzete”. Ezek mindekenélőtt a város táj-terület jellegére utalnak.

* Részletek a Hazafias Népfőnt által rendezett szegedi anketon elhangzott előadásból.